

Korte Mededelingen

J.B.A.J.M. Verheyen (1818-1898)

Johannes Baptista Arnoldus Josephus Maria Verheyen was behalve politicus ook een verzamelaar van vogels. De vogels verzameld door Verheyen behoren tot de best geëtiketteerde oude vogelcollecties in Nederland. Verheyen – telg van Franciscus Xavier Verheyen (1779-1851) en Sophia Maria Jacoba Josepha de Roy-van Zuydewijn (1791-1868) – werd geboren op 18 januari 1818 te 's-Hertogenbosch. Hij overleed op 11 januari 1898. De familie was vooral bekend in het onderwijs en bekleedde hierdoor een bijzondere plaats in de Bossche gemeenschap. Verheyen studeerde Romeins en hedendaags recht op de Hogeschool te Leiden (3 oktober 1835-2 juni 1840) en promoveerde op de dissertatie 'De cautione danda jure civili hodierno'. Een studie letteren aan dezelfde hogeschool begonnen op 3 oktober 1835 werd niet voltooid. Op 1 juli 1853 werd Verheyen aangesteld aan gemeentesecretaris in 's-Hertogenbosch en hij bleef in functie tot 1 januari 1856. Op 1 januari 1856 begon Verheyen als inspecteur voor het lager onderwijs in Noord-Brabant en bleef in functie tot 1 november 1880. Bovendien was hij lid van Provinciale Staten van Noord-Brabant (20 september 1853-november 1866), lid van de Gemeenteraad 's-Hertogenbosch (12 september 1863-'66) en lid Tweede Kamer der Staten-Generaal (19 november

1866-3 januari 1868). Op 1 november 1880 werd hij inspecteur van het lager onderwijs in de eerste inspectie (Noord-Brabant, Gelderland en Limburg) (1 november 1880-11 januari 1898). Verder was hij lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, met enkele korte onderbrekingen tussen 22 januari 1883 en 11 januari 1898. Buiten deze functies was hij ook voorzitter van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant, omstreeks 1863, kamerheer in buitengewone dienst van koning Willem III en koningin Wilhelmina, van 19 februari 1869 tot 11 januari 1898. Voorts was hij ook nog lid van het bestuur van de Koninklijke School voor Nuttige en Beeldende Kunsten te 's-Hertogenbosch. Dat was omstreeks 1876 en nog in 1889. Van 11 mei 1883 tot 18 maart 1885 was hij lid van de Staatscommissie inzake de Grondwetsherziening (Staatscommissie-Heemskerk). Voor zijn bijdrage aan de maatschappij werd hij onderscheiden als Commandeur in de orde van de Nederlandse Leeuw. In Luxemburg werd hij benoemd tot Officier in de orde van de Eikenkroon, in België ontving hij de Leopoldsorde en in Frankrijk werd hij onderscheiden als Officier d'Académie. Hij trouwde op 7 september 1848 met Gravin Agnes Apoline Emélie Dumonceau (1821-'93). Samen kregen ze drie zoons en vier dochters.

Grote Burgemeester (verzameld te Katwijk, winter 1838), Natuurmuseum Brabant, Tilburg, Noord-Brabant, 3 september 2005. Foto: Justin Jansen.

Soort	Datum	Vindplek	Opmerkingen	JS	PGB	Lit	Inv
Roodkeelduiker							√
Roodkeelduiker	30 maart 1837	Katwijk	Via H. Schlegel				√
Kuifduiker	februari 1835	Haarlemmermeer			√	√	√
Geoorde Fuut					√	√	√
Dodaars	maart 1853	's-Hertogenbosch					√
Roodhalsfuut	januari 1839	Leiden					√
Roodhalsfuut	februari 1853	's-Hertogenbosch			√	√	
Stormvogeltje	november 1848						√
Jan-van-gent	14 oktober 1881	Scheveningen					√
Aalscholver	Geen datum	Geen vindplaats					√
Roerdomp	Geen datum	Geen vindplaats					√
Blauwe Reiger	februari 1845	's-Hertogenbosch					√
Purperreiger							√
Lepelaar	1839	Rotterdam					√
Rotgans	maart 1840	Leiden	Vrouwteje				√
Bergeend			Mannetje				√
Wintertaling	1839						√
Zomertaling	20 november 1855	Vlijmen					√
Tafeleend	februari 1851	's-Hertogenbosch	Vrouwteje		√	√	
Kuifeend	1839	Rotterdam					√
Grote Zee-eend	januari 1839	Haarlemmermeer	Man. juveniel				√
Grote Zee-eend	1839		Man. juveniel				√
Nonnetje			Mannetje				√
Nonnetje			Vrouwteje				√
Grote Zaagbek			Vrouwteje				√
Grote Zaagbek			Mannetje				√
Middelste Zaagbek			Mannetje				√
Steenarend			Jong	√		√	
Rode Wouw	25 oktober 1851	Cromvoirt	Jong mannetje		√	√	√
Blauwe Kiekendief	november 1846	Drunen	Vrouwteje	√		√	√
Bruine Kiekendief	oktober 1846	Drunen		√		√	
Grauwe Kiekendief	1837	Leiden					√
Ruigpootbuizerd	oktober 1847	Cromvoirt		√		√	
Ruigpootbuizerd	november 1850	Cromvoirt			√	√	
Buizerd	1839	Arnhem					√
Torenvalk	27 april 1842	Heeswijk		√		√	
Boomvalk	augustus 1842	Kasteel Zuidewijn		√		√	
Boomvalk	augustus 1847	's-Hertogenbosch		√		√	
Slechtvalk	oktober 1846	Drunen		√		√	√
Slechtvalk	oktober 1891	Loon op Zand		√		√	
Slechtvalk	november 1850	Valkenswaard		√		√	
Korhoen	oktober 1846	Omgeving Leeuwarden					√
Korhoen	december 1846	Omgeving Leeuwarden	Via kolonel C. de Jongh				√
Patrijs	oktober 1846	Rosmalen	Kleurafwijking				√
Kwartel	september 1846	Loon op Zand					√
Kwartelkoning	september 1839	Loon op Zand			√	√	
Fazant	20 november 1889	Velsen	Mannetje				√
Fazant	november 1859	Staalduin, Westland	Kleurafwijking				√
Fazant	eind oktober 1888	Velsen	Vrouwteje				√
Kleinst Waterhoen					√	√	√

Tabel 1 - Lijst van verzamelde vogels (of ook eieren etc.?) van Verheyen. JS = Jongensschool, PGB = Provinciaal Genootschap Brabant, Lit = Van Erve et al. 1967, Inv = Inventaris 1978.

Korte Mededelingen

(vervolg)

Soort	Datum	Vindplek	Opmerkingen	JS	PGB	Lit	Inv
Kleinst Waterhoen	21 juli 1866	Grens Tilburg/Loon op Zand	Vrouwtje	√		√	√
Griel				√		√	
Bontbekplevier	20 april 1855	Orthen	Vrouwtje		√	√	√
Morinelplevier	april 1857	Sterksel			√	√	√
Morinelplevier	april 1850	's-Hertogenbosch			√	√	
Goudplevier	september 1868	Hoek van Holland			√	√	√
Drieteenstrandloper	1834	Katwijk			√	√	√
Drieteenstrandloper	1868	Scheveningen					√
Paarse Strandloper	1837	Katwijk			√	√	√
Steenloper	eind september 1865	Loosduinen					√
Bosruiter							√
Tureluur	1 augustus 1866						√
Rosse Grutto	september 1863	Scheveningen					√
Rosse Grutto	september 1863	Scheveningen	Twee stuks				√
Houtsnip	20 oktober 1839	Haarlem	Vrouwtje				√
Houtsnip	21 oktober 1852	Drunen	Vrouwtje				√
Kemphaan	april 1865	Loon op Zand	Mannetje		√	√	√
Kemphaan	1847	Loon op Zand			√	√	
Middelste Jager	20 september 1839	Weiland GQ Polder, Sprang, Loon op Zand			√	√	√
Middelste Jager							√
Stormmeeuw	december 1818	Katwijk					√
Zilvermeeuw	1 december 1868	Scheveningen					√
Drieteenmeeuw							√
Grote Burgemeester	1838	Katwijk					√
Zwarte Stern	1839	Loon op Zand		√		√	√
Zeeoet	1839	Omgeving Leiden					√
Alk	1839	Omgeving Haarlem					√
Steppehoen				√		√	
Zomertortel	7 juli 1866	Loon op Zand		√		√	
Zomertortel	juni 1839	Loon op Zand			√	√	
Hop					√	√	
Groene Specht	mei 1839	Loon op Zand		√		√	
Groene Specht	juni 1865	Loon op Zand		√		√	
Kuifleeuwerik	23 juni 1865	Loon op Zand		√		√	√
Boompieper	20 april 1868	Cromvoirt			√	√	√
Heggemus							√
Grauwe Klauwier	5 juni 1863	Udenhout			√	√	
Roodkopklauwier	2 juni 1863	Berlicum			√	√	
Roodkopklauwier	augustus 1850	Valkenswaard			√	√	
Ekster			Twee stuks				√
Notenkraker	oktober 1846	's-Hertogenbosch		√		√	√
Spreeuw	9 september 1866	Loon op Zand					√
Spreeuw	17 augustus 1866	Loon op Zand					√
Vink	10 november 1884	Loon op Zand	Kleurafwijking				√
Vink	11 november 1884	Loon op Zand					√
Kruisbek	28 juli 1866	Bergen op Zoom		√		√	
Sneeuwgorst					√	√	√
Geelgorst	2 mei 1865	Cromvoirt			√	√	
Grauwe Gors					√	√	√

Middelste Jager (verzameld Weiland GQ Polder, Sprang, Loon op Zand, op 20 september 1839), Natuurmuseum Brabant, Tilburg, Noord-Brabant, 3 september 2005. Foto: Justin Jansen.

Verheyen, verzamelde het meeste materiaal in de tijd dat hij in Leiden studeerde (1835-'40). Vermoedelijk was hij een jachtvriend van Hermann Schlegel – indertijd assistent van Coenraad Jacob Temminck – die verbonden was aan het Rijksmuseum voor Natuurlijke Historie te Leiden. Volgens W.H.T. Knippenberg in Van Erve et al. (1967) (bladzijden 23-24) werd de collectie na Verheyens dood in twee delen gesplitst. Eén deel werd ondergebracht op de jongensschool in Loon op Zand; het andere deel werd geschonken aan het Provinciaal Genootschap in 's-Hertogenbosch. Echter is de collectie eerst ondergebracht op de jongensschool en daarna (incompleet) verhuisd naar het Provinciaal Genootschap. Dit is het meest voor de hand liggend omdat vogels genoemd door Knippenberg in Van Erve et al. (1967) voor de Jongensschool ook (deels) in het Tilburgs Museum aanwezig zijn (Tabel 1). De collectie groot 74 vogels huist nu in het Natuurmuseum Brabant in Tilburg. Hij arriveerde daar in november 1936 vanuit het Provinciaal Genootschap. De totale grootte was volgens Knippenberg in Van Erve et al. (1967) ooit honderd vogels. Een combinatie van de Knippenberg-collectie in deze publicatie en de inventaris van 1978 levert een tabel op met 99 vogels (Tabel 1). Waarschijnlijk zijn nog wat soorten terug te vinden in Tilburg. Zo heeft het museum ook twee gelabelde Steppehoenders, waarvan één heel goed de Verheyen-vogel kan zijn.

In het Natuurmuseum in Tilburg zijn ook zeventien eieren van negen soorten aanwezig. Deze zijn niet voorzien van data. Als bijzondere hoogtenpunten zijn twee eieren van Wielewaal en Aalscholver op te merken. Waarschijnlijk nieuw voor Nederland in de collectie Verheyen zijn

Morinelplevier (een vrouwtje verzameld te Sterksel, april 1857), Natuurmuseum Brabant, Tilburg. Foto Justin Jansen.

zowel Grote Burgemeester als Middelste Jager. Nieuw voor Noord-Brabant zijn ongetwijfeld de Roodhalsfuut, Rode Wouw, Ruigpootbuizerd, Kwartelkoning, Bontbekplevier, Morinelplevier, Zwarte Stern, Zomertortel en Notenkraker.

■ J.J.F.J. Jansen, Ravelijn 6, 5361 EJ Grave, e-mail: justin.jansen@gmail.com.

LITERATUUR:

Anonymus (2013): Parlementair Documentatie Centrum. Universiteit Leiden (website <http://www.parlementairdocumentatiecentrum.nl/id/vg09llbsdizx>, bezocht op 23 februari 2013).

Erve, F.J.H. van, H.K.M. Moller Pillot, A.B.L.M. Wittgen, S. Braaksma, W.H.Th. Knippenberg & V.F.M. Langenhoff (1967): Avifauna van Noord-Brabant. Assen.

Effecten van loslopende katten op uitgevlogen steenuilkuikens

De overleving van eerstejaars Steenuilen is de laatste drie decennia teruggelopen van ongeveer dertig naar achttien procent (Vogelnieuws, oktober 2010). Deze toegenomen sterfte zal vermoedelijk worden veroorzaakt door diverse factoren. Een factor die in het geheel nog weinig aandacht heeft gekregen, is de rol van onze loslopende huiskatten in het buitengebied.

Huiskatten als roofdieren

Van de Steenuilen die door een predator om het leven zijn gekomen en bij het meldpunt dode Steenuilen voor sectie zijn binnengebracht, is ongeveer dertig procent door een kat gegrepen. Vaak vertonen zij geen uiterlijke beschadigingen, maar worden bij sectie

interne bloedingen aangetroffen in het hals- of kopgebied. Dat dit percentage voor honden in dezelfde orde van grootte ligt, wijst erop dat katten niet specifiek op Steenuilen jagen. Zij reageren opportunistisch als ze de kans krijgen een jonge Steenuil te verschalken. In het aprilnummer van Vogelnieuws (bladzijden 22-23) staan de gigantische aantallen vermeld van wat katten zoal doden. Dat is dan nog maar een deel van het verhaal!

Het verschijnsel zien wij bijvoorbeeld ook bij het veelvuldige gebruik van anticoagulantia (zogenaamde bloedverdunners) tegen knaagdieren. Het zal duidelijk zijn dat slechts een klein deel van de uilen die vergiftigde muizen hebben gegeten, acuut zal sterven als een direct gevolg van de korrels bij grote opname. Het grootste deel van de uilen krijgt minder binnen maar zal wel hinder van de vergiften ondervinden, hoewel ze er niet direct aan dood gaan. De hinder bestaat uit chronisch bloedverlies in de darm waardoor bloedarmoede ontstaat die vervolgens de vlieg- en dus foerageprestaties van de uilen verkleint en alsnog secundair leidt tot verhongering waar de dood op volgt. Bij overlast door katten speelt vermoedelijk iets soortgelijks. Slechts een klein deel van de uilen wordt door een kat gepakt, maar vele zullen wel hun gedrag aanpassen zodra ze een kat in het territorium waarnemen, waardoor de foerageefficiëntie afneemt. Waarnemingen hiervan zijn bij Steenuilen nog anekdotisch, maar de aanwezigheid van 's nachts buiten lopende katten werkt negatief op het tijdsbudget van zowel oude maar vooral jonge nog alleen lopende en jagende Steenuiltjes. Zij moeten nog leren hun maag met kevers en andere ongewervelde prooien vol te krijgen.

De kat van de burens

Aanvankelijk dacht ik dat het steenuilenterritorium rond ons huis te voedselarm was. Daarom zijn de schapen vervangen door pony's die veel voedselrijkere mest produceren, waar veel kevers op groeien. Om te leren die kevers op te zoeken en te vangen, moeten de jongen echter wel de tijd krijgen om op zo'n paardenweitje 's nachts ongestoord door roofdieren uren rond te scharrelen. Dat dit een probleem kan zijn merkte ik door een steeds maar weer alarmerend wijfje op een vroege ochtend in juli 2008. Ik ging met een zaklantaarn mijn bed uit om te zien wat er loos was. Dat bleek de kat van de burens te

zijn die vijftig meter verderop rustig voor het huis zat, maar bij de steenuilmoeder hetzelfde effect veroorzaakte als een Steenmarter in de buurt van het nest. Dus werden de jonge uiltjes in de bomen gehouden en was het met het foerageren gedaan. Het aantal katten in onze half-agrarische buurt is de laatste jaren verdrievoudigd (overigens niet door toename van het aantal boeren!) en de prooien in het weiland lijken alleen nog voor ervaren volwassen Steenuilen bereikbaar.

Voedseltekort

Door de moderne verschraving van onze leefomgeving is verhongering een belangrijke doodsoorzaak voor jonge Steenuilen geworden, die door katten verder in de hand gewerkt wordt, omdat katten de uilen ervan weerhouden voedsel te zoeken. Met andere woorden, het aanwezige voedsel wordt door de aanwezigheid van katten onbereikbaar. Het terugdringen van het aantal loslopende 'huisroofdieren' kan dus leiden tot een belangrijke biotoopverbetering, omdat het de voedselbeschikbaarheid zal doen toenemen.

Het wordt nu ook duidelijk dat een reductie van het aantal loslopende katten in het territorium rond onze huizen gepaard zal gaan met een reductie van verkeersslachtoffers: want hongerige uilen blijken meer geneigd te zijn om op asfaltwegen te gaan foerageren. Daar zijn aangereden insecten te vinden en er lopen doorgaans geen katten. Wel is de kans groot dat ze daar aangereden worden, temeer daar ze zich 'dood' houden als verkeer nadert. Dit blijkt ook uit een proef in 2003 waarbij voorkomen werd dat vogels verongelukten. Voorheen verongelukten in enkele weken hele nesten uitgevlogen jongen op de weg die door hun territorium loopt. Dit werd op vrij eenvoudige wijze voorkomen door wat bij te gaan voeren. Van zeven broedsels is daarna slechts één jong doodgereden.

Tekening: Paul Oole.

De gegevens uit mijn sectiemateriaal verzameld in tien jaar wijzen in dezelfde richting. Jonge wegslacht-offertjes ($n = 20$) die uitwendig gaaf waren en geen vocht of bloed verloren, blijken gemiddeld 10,44 g lichter te zijn dan door kat of hond, marter of Buizerd gedode jonge uiltjes ($n = 25$).

Hoe nu verder?

Ik pleit ervoor in een toekomstig onderzoeksproject behalve de Steenuilen ook de buurtkatten van een zender te voorzien en dan niet zozeer bij een boerderij waar doorgaans veel grond omheen ligt, maar juist in het territorium van Steenuilen die broeden tussen de behuizingen van particulieren of naast woonwijken. Dit zou duidelijk moeten maken gedurende welk gedeelte van de tijd (delen van) het territorium niet door uilen bejaagbaar is. Als hieruit zal blijken dat katten een negatieve invloed hebben op de overleving van steenuiljongen, ligt het voor de hand maatregelen te nemen en ook de oude wetgeving te gaan handhaven die 'houders en hoeders van huisdieren' verplicht de lieverds op hun eigen terrein te houden! Dit komt niet alleen de Steenuilen ten goede, maar het hele ecosysteem in ons buitengebied. Dit zou wel eens 'Het ei van Columbus' kunnen zijn om de almaar slinkende steenuilenpopulatie te redden. Voor een paar honderd euro is bijvoorbeeld de 'Invisible Cat Fence' te koop. Simpelweg een kabeltje rond je tuin leggen en het halsbandje van je kat geeft hinderlijk geluid als hij of zij er overheen wil. Al snel leren zij dat zij de

Tekening: Paul Oole.

grens niet moeten overschrijden. Katten zijn overigens ook drager van een parasiet (*Toxoplasma gondii*) die abortus of het krijgen van een gehandicapt kind bij zwangeren kan veroorzaken! Reductie van het aantal loslopende katten zou dit ernstige leed voor jonge moeders en de kosten voor de samenleving reduceren.

■ P. Beersma, e-mail: ath-noctua@planet.nl.

Inzenden foto's voor de Vogelkalender 2016

In 2016 zal weer de traditionele veertiendaagse Vogelkalender verschijnen. Vogelfotografen kunnen voor deze uitgave één of meer vogelfoto's in te sturen.

Vogelopnamen van soorten die in het Benelux-gebied voorkomen hebben de voorkeur. Soorten die reeds in de kalender zijn opgenomen komen pas na vijf jaar weer in aanmerking. De voorwaarden voor inzenden en de lijst van vogelsoorten die dit jaar niet in aanmerking komen zijn te vinden op onze website (<http://www.vogeljaar.nl>). U kunt ze ook bij ons opvragen.

De foto's moeten vóór 1 december 2014 digitaal worden aangeleverd bij Willem Werkman. Maak daarvoor bij voorkeur gebruik van de internetdienst WeTransfer (kijk op <http://www.wetransfer.com> en volg de instructies op het scherm).

■ Willem Werkman, Boterbloemstraat 20, 5321 RR Hedel, (073) 599 19 67, e-mail wawerkman@hotmail.com.